

3.18. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF FUTURE NURSES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Ігор Шустик

аспірант
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0009-0001-1744-3209>
shustikigor1993@gmail.com

Ihor Shustyk

Postgraduate student of the
Institute of Vocational Education of the
NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0001-1744-3209>
shustikigor1993@gmail.com

Розглянуто проблему формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер в умовах сталого розвитку суспільства. Окреслено важливість вирішення цього питання у контексті збереження довкілля та можливостей поліпшення екологічної ситуації, усвідомлення почуття власної причетності майбутніх медичних сестер до екологічних проблем і відповідальності за результати своїх дій та вчинків в інтересах особистої екологічної безпеки навколишнього середовища, своєчасне вирішення актуальних питань екологічної безпеки своїм хворим. Це надасть можливість в майбутньому подолати екологічну кризу, що надважливо в період відновлення країни після закінчення воєнного стану.

The problem formation of environmental competence of future nurses in the conditions of sustainable development of society is considered. The importance of solving this issue in the context of environmental protection and opportunities for improving the environmental situation, awareness of future nurses' sense of involvement in environmental problems and responsibility for results of their actions and deeds in the interests of personal ecological safety of the environment, timely resolution of urgent environmental safety issues for their patients, is outlined, which will provide an opportunity to overcome the environmental crisis in the future. This is very important during the period of recovery of the country after the end of martial law.

Ключові слова: довкілля, екологічна компетентність, майбутні медичні сестри, сталий розвиток, фаховий коледж.

Keywords: environment, ecological competence, future nurses, sustainable development, professional college.

Сучасна євроінтеграція української медицини призводить до конкретних змін у сталій системі надання допомоги населенню. Зазначимо, що в сучасній медичній освіті стає надзвичайно актуальною потреба в формуванні нового типу фахівця – майбутнього молодшого медичного спеціаліста, який володіє необхідними знаннями й уміннями, достатнім рівнем інтелекту, вміє клінічно та творчо мислити,

а також наділений важливими життєвими цінностями, зокрема милосердям, терпінням, добротою і співчуттям. Також внаслідок високих темпів розвитку медичної реформи виникає нагальна потреба у підвищенні рівня компетентності молодшого медичного персоналу. Саме питання компетентності, у нашому випадку екологічної, наразі підлягає обговоренню та пошукам найефективнішої системи навчання фахівців у цьому контексті.⁸⁰⁶

За останні роки значно підвищилися вимоги до діяльності фахової передвищої освіти, зокрема медичного профілю. Стало необхідним випускати таких фахівців у фахових коледжах, які б змогли працювати по-новому та були потрібні сучасним роботодавцям, тобто, щоб вони не тільки досконало володіли медичною спеціальністю, але й мали навички комунікабельності, вміли адаптуватись до нових змін, розбиралися в питаннях економіки й юриспруденції та були екологічно спрямованими у здійсненні своєї професійної діяльності у соціумі.

Проведений аналіз наукової літератури з цього питання, вивчення досвіду роботи медичних фахових коледжів дозволив нам зробити висновок, що сьогодні існує чимало проблем у вітчизняній медичній освіті, які перешкоджають їй швидко реформуватися в напрямі європейських і світових стандартів. Насамперед мова йде про зниження якості професійної підготовки майбутніх молодших медичних спеціалістів внаслідок низької мотивації студентів і викладачів; обмежена кількість клінічних баз і недостатнє їхнє використання в освітньому процесі; невідповідність належних умов навчання вимогам сьогодення; застосування застарілих традиційних педагогічних технологій; низький рівень інформатизації освітньої галузі; воєнний стан в країні та інше.

У свою чергу, вдосконалення професійної підготовки молодших медичних спеціалістів є одним з інструментів реформування медичної освіти. Якість професійної підготовки майбутніх медиків, у першу чергу, залежить від змісту медичної освіти, освітніх стандартів, навчальних програм і планів, рівня практично-професійного спрямування процесу професійної підготовки, а також технологій і методів навчання, їхнього екологічного спрямування.⁸⁰⁷

⁸⁰⁶ Федорова, К. В. (2016). *Формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ.

⁸⁰⁷ Herliand, T. (2019). Professional training of future skilled workers in professional (vocational) education schools based on modular and competence approach. *Professional Pedagogy*, 2(19), 18–23. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.19.18-23>

Окреслене коло проблем дозволяє зробити висновок, що сучасна стратегія розвитку медичної освіти зумовлює необхідність наукового обґрунтування проблематики екологічної компетентності майбутніх медичних спеціалістів у фахових коледжах. Перед тим, як охарактеризувати сучасний стан цієї компетентності майбутніх медсестер в Україні, проаналізуємо поняття «підготовка» та «професійна підготовка». Суть цих дефініцій у наукових джерелах трактується по-різному. Зазначимо, що кожне з пропонованих науковцями визначення не є суперечним до інших, а також усі проаналізовані поняття є взаємодоповнюючими один до іншого.

Наприклад дослідниця М. Дем'янчук розглядає підготовку майбутніх молодших медичних спеціалістів, зокрема медсестер, як «процес набуття знань, формування вмінь і навичок обраного фаху, з метою досягнення високого професіоналізму, різнопланової компетентності й ефективного виконання медсестринських функцій та завдань», а у професійній підготовці фахівців медсестринської справи головними якостями вбачає компетентність, мотивацію і професіоналізм, оскільки ця підготовка зумовлена запитами ринку праці та є індикатором оцінювання якості роботи будь-якого медичного закладу.⁸⁰⁸ Ми цілком поділяємо також думку науковців щодо їхнього бачення оптимальних шляхів набуття професійного досвіду майбутніх медиків у наближенні освітнього процесу до реального клінічного середовища з дотриманням екологічного компоненту.

Проаналізувавши сучасне наукове підґрунтя з огляду на окреслену проблему, можемо зробити висновки, що основними завданнями професійної підготовки майбутніх молодших медичних спеціалістів є: оволодіння майбутніми медиками знаннями клінічних симптомів та синдромів різних захворювань; основні принципи діагностики, профілактики та долікарського лікування та невідкладної допомоги хворим; навчання їх основним технічним медичним маніпуляціям щодо вибраного фаху; освоєння особливості догляду та нагляду за різними групами пацієнтів; формування особистісних якостей, за допомогою яких майбутні медики зможуть зрозуміти, підтримати і допомогти пацієнту переносити страждання; розвиток критичного мислення та самовдосконалення; формування стійкої мотивації щодо вибраного фаху і створення умов для того, щоб після

⁸⁰⁸ Дем'янчук, М. Р. (2013). Теоретичні аспекти проблеми підготовки фахівців медсестринської справи до професійної діяльності. In *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр., 34, 155–159.

закінчення фахового коледжу в студентів не зникло бажання й надалі працювати в медичній галузі.

Одним з етапів формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер є підготовка висококваліфікованих спеціалістів відповідно міжнародних норм викладання, які в подальшому зможуть ефективно користуватися отриманими екологічними знаннями в практичній діяльності.⁸⁰⁹ Обізнаність майбутніх медичних сестер щодо вирішення питань збереження довкілля та можливостей поліпшення екологічної ситуації, усвідомлення почуття власної причетності до екологічних проблем і відповідальності за результати своїх дій і вчинків в інтересах особистої екологічної безпеки навколишнього середовища, своєчасне вирішення актуальних завдань екологічної безпеки своїм хворим, може допомогти в майбутньому подолати екологічну кризу, що надважливо у період відновлення країни після закінчення воєнного стану.

У своєму дослідженні екологічну компетентність майбутніх медичних сестер визначаємо як цілісну, комплексно структуровану властивість, що поєднує рівень сформованості професійних знань, вмінь і навичок, клінічного мислення, цінностей, особистісних якостей фахівця, готовність до постійного саморозвитку і самовдосконалення, котра визначає здатність студента здійснювати екологічну діяльність, розуміти й аналізувати характер екологічних проблем відповідно до кваліфікаційних вимог медичного працівника. Формування цієї компетентності досить складний процес, є важливим практичним завданням закладу фахової передвищої освіти.

Науковці у своїх працях підкреслюють важливість проблеми формування екологічної компетентності майбутніх медсестер та пропонують звернути увагу на систему підготовки спеціалістів сестринської справи відповідно до перспектив розвитку потреб охорони здоров'я, бо реформи України в системі охорони здоров'я в умовах інтеграції в Європейський Союз вимагають удосконалення системи медичної освіти з метою підготовки фахівців, компетентності яких відповідали б світовим стандартам.⁸¹⁰

⁸⁰⁹ Нестерова, Л. В., Лузан, П. Г., Манько, В. М., Герлянд, Т. М., Петрова, М. Я., Романенко, Л. В., Статвінська, О. А., Шевчук, Л. І., & Шимановський, М. М. (2012). *Педагог професійної школи: методичний посібник*. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9206>

⁸¹⁰ World Health Organization. Regional Office for Europe. (2013). *Health 2020: a European policy framework and strategy for the 21st century*. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://iris.who.int/handle/10665/326386>

Розглядаючи суть екологічної компетентності майбутніх медичних сестер, потрібно розуміти важливість цієї професії. Сучасна медсестра має володіти як теоретичними і практичними знаннями та вміннями в галузі медицини, так і діагностичними та лікувальними методиками. А також, як і в кожній професії, їм потрібно постійно займатися самовдосконаленням, розвитком здібностей, накопичувати практичний досвід тощо. На нашу думку, екологічна компетентність майбутніх медичних сестер має включати не лише фахові знання, вміння та навички, а й професійно важливі якості екологічного спрямування, такі як потреба, здатність, готовність до екологічної діяльності в медицині та комплекс особистісних властивостей: почуття відповідальності, дисциплінованість, акуратність, високий рівень самосприйняття, орієнтацію на позитивне ставлення оточення, емоційну стійкість, адекватну самооцінку, бережливе ставлення до довкілля, екологічний стиль мислення тощо.⁸¹¹

Таким чином, зміст екологічної компетентності майбутніх медичних сестер є цілісною системою, яка складається із сукупності понять, термінів у сфері медицини та інших наук, умінь, навичок, здібностей, можливостей, цінностей, особистих якостей і ставлень до оточуючого середовища.

Державна політика розвитку медсестринства в Україні, опираючись на значний досвід євроінтеграційних процесів провідних світових держав, потребує вдосконалення та певної реорганізації всієї системи охорони здоров'я. Щоб долучитися до сучасних світових стандартів, яким мають відповідати випускники фахових медичних коледжів України, потрібно ґрунтовно удосконалювати саму систему підготовки спеціалістів медсестринської освіти, яка є основною ланкою медичної галузі та вимагає особливої уваги.

Відомо, що свою діяльність медична сестра спрямовує на впровадження комплексу етапів медсестринського процесу, перебуваючи в постійному оточенні пацієнтів, будуючи з ними взаємини, які спрямовані на відновлення стану їхнього здоров'я та сприяють не тільки фізичному, а й психічному одужанню. Саме вона покликана брати безпосередню участь у різносторонній реабілітації хворих пацієнтів, створювати сприятливий мікроклімат доброзичливості, затишку, довіри, розміреності, тобто досягнення

---

⁸¹¹ Радзівська, І., & Джулай, О. (2012). Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутніх медичних фахівців. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, 19, 76–81.

задоволення їхніх потреб. Ось чому важлива чітка, злагоджена робоча взаємодія всіх учасників освітнього процесу закладів фахової передвищої освіти медичної галузі, яка сприятиме багатогранній сформованості особистості майбутньої медичної сестри, зокрема формуванню кваліфікованими викладачами її екологічної компетентності та бездоганного володіння маніпуляційною технікою і повним теоретичним обсягом екологічно спрямованих знань, що забезпечить як досконале виконання призначень лікаря, так і впровадження та реалізацію всіх етапів медсестринського процесу для вирішення та задоволення потреб пацієнта.

У свою чергу, формування екологічної компетентності – це сукупність конкретних дій, операцій, процедур, які забезпечують формування екологічно компетентного молодшого спеціаліста медичної галузі. Це дозволяє розкрити та розширити творчий потенціал і можливості здобувача освіти, що, в свою чергу, дозволяє підвищити якість та дієвість знань і вмінь одержаних ними. Сукупність здібностей майбутніх медичних сестер створює також міцне підґрунтя їхньої професійної поведінки, яка спрямована на розв’язання екологічних проблем, впливає на їхнє майбутнє особистісне та професійне становлення як професіонала, а ціннісна сфера особистості є спрямовуючим орієнтиром і центральним фактором, що регулює її діяльність в суспільстві, визначаючи напрям і особливості поведінки в ньому.

У Державному освітньому стандарті вищої освіти за спеціальністю 223 «Медсестринство» для першого (бакалаврського) рівня виокремлено такі професійні знання, що необхідні для успішної діяльності:⁸¹²

- чинне законодавство про охорону здоров’я та нормативні документи, що регламентують діяльність закладів охорони здоров’я, правила ведення затвердженої медичної документації;
- права, обов’язки та відповідальність медичної сестри;
- професійні стандарти надання медичної допомоги медичними сестрами та про основні законодавчі та правові документи, які регламентують роботу медичних сестер;

⁸¹² Міністерство освіти і науки України. (2024b). *Про внесення змін до стандарту вищої освіти за спеціальністю 223 «Медсестринство» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*. Наказ МОН України № 973 від 09.07.2024 року. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/09.07.2024/223-Medsestrynstvo-bakalavr-zminy-973.vid.09.07.2024.pdf>

- нормальну та патологічну анатомію та фізіологію людини, закономірності функціонування органів і систем у різні вікові періоди, стандартні схеми опитування та фізикального обстеження пацієнта;
- анатомію та фізіологію людини, її органи та системи; алгоритми та стандартні схеми призначення харчування при лікуванні захворювань;
- правила асептики, антисептики та інфекційної безпеки, під час здійснення догляду, виконанні маніпуляцій та процедур, при переміщенні та транспортуванні пацієнта; стандарти якості надання медичної допомоги медичними сестрами, методи профілактики різних захворювань, об'єм і методи інформування та навчання пацієнта та членів його родини при різних захворюваннях;
- основних форми лікарських засобів, свідчення і протипоказання до їх застосування, метрична система одиниць;
- гігієнічні принципи організації здорового способу життя населення;
- психологічні складові догляду за пацієнтом; повсякденні життєво важливі проблеми пацієнта, обов'язки і відповідальність молодшого медичного спеціаліста при проведенні лікувально-діагностичних й профілактичних заходів;
- чинники ризику, клінічні прояви, ускладнення, профілактику захворювань і ушкоджень, основні санітарно-гігієнічні і протиепідемічні заходи, тобто первинно-санітарну допомогу.

Вона передбачає: розкриття та засвоєння основних проблем здоров'я пацієнтів та шляхів, методів профілактики і контролю над захворюваннями; інформованість населення про раціональне харчування та забезпечення контролю якості харчових продуктів; контроль за безпечністю води та проведення основних гігієнічних заходів; впровадження заходів по плануванню сім'ї, забезпечення медичною допомогою материнства та дитинства; проведення профілактичних щеплень проти основних інфекційних захворювань; профілактичні заходи та контроль за епідемічними захворюваннями; лікування поширених захворювань і поранень та забезпечення населення необхідними лікарськими засобами.

Первинна медико-санітарна допомога також є однією із складових системи охорони здоров'я, що базується на наукових, практичних методах і технологіях, доступна для кожного окремого громадянина, кожної сім'ї, фінансується за їх безпосередньої участі та за рахунок державних коштів; невід'ємна частина системи охорони

здоров'я нашої країни, займає в ній провідне місце, а рівень її розвитку прямо пропорційний рівню соціально-економічного розвитку суспільства певної країни. Це так званий перший рівень взаємодії особистості, родини та суспільства з національною організацією системи охорони здоров'я, що наближує медичну допомогу до місця роботи і проживання людей і є першим елементом у безпосередньому процесі піклування про здоров'я. Медичній сестрі потрібно завжди пам'ятати про те, що в своїй діяльності вона повинна керуватися, в першу чергу, інтересами пацієнта, дотримуватись його автономності, так як саме їй відводиться основна роль у вирішенні фізіологічних, соціальних, психологічних і духовних потреб пацієнта.

Структурними складовими екологічної компетентності майбутнього молодшого медичного працівника виступають усі знання, уміння та навички, якими він оволодіває у процесі теоретичного навчання та практичної діяльності. При цьому знання формуються на етапі теоретичного навчання, у процесі якого здобувач освіти вивчає і запам'ятовує; уміння – сформовані у процесі вивчення фахових дисциплін, і здобувач освіти, при необхідності, може їх виконати; навички – відпрацьовані і доведені до автоматизму уміння проведення медсестринських маніпуляцій, що формуються під час практичних занять.

У сформованості екологічної компетентності виокремлюють: систему екологічних знань; екологічну свідомість, ціннісне ставлення до довкілля; екологічну діяльність. Екологічні знання є змістовно-смісловою основою цієї компетентності. Їх засвоєння передбачає інформування здобувачів освіти про проблеми екології, усвідомлення ними себе як носіїв екологічних норм і цінностей. У системі сучасних екологічних знань реалізуються такі ключові екологічні ідеї: цілісність природи в біосфері та взаємозв'язок усіх її компонентів; різноманіття видів у природі та необхідність їх охорони; залежність здоров'я людини від впливу чинників навколишнього середовища; природа як чинник морально-естетичного розвитку особистості. Екологічна свідомість породжує встановлення особистістю збереження природного середовища як умови благополуччя майбутніх поколінь.

Екологічні цінності, що втілюються в естетичному, пізнавальному, етичному та практичному ставленні до природи, впливають на поведінку особистості. Ціннісне ставлення до довкілля означає осмислення особистістю екологічних проблем і готовності

включитися в різні практичні дії щодо збереження природного середовища.

Екологічна діяльність сприяє усвідомленню здобувачами освіти своїх можливостей щодо збереження природи. Ця діяльність не лише активізує, наявні в них екологічні знання, а й викликає потребу в активному набутті нових.

Тобто, формування екологічної компетентності – це цілеспрямована робота викладачів щодо створення в здобувачів освіти системи знань про природу та правила взаємодії з нею; створення умов для усвідомлення здобувачами освіти медичного коледжу цінності природи для суспільства та людини; зі стимулювання, мотивації й організації екологічної (природоохоронної) діяльності здобувачів освіти, з оволодіння ними досвідом дбайливого ставлення до природи. Завдання екологічної освіти у цьому напрямі наступна: допомога здобувачам освіти в засвоєнні системи знань про природні явища та процеси, в усвідомленні наслідків впливу людини та суспільства на навколишнє середовище і свою життєдіяльність; формування ціннісних орієнтацій екологічного характеру, гуманного, відповідального ставлення до природи; формування готовності до природоохоронної діяльності.

Отже, аналіз проблеми формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер в умовах глобального сталого розвитку в Україні показав, що в контексті реформування медичної освіти з метою покращення її якості виявлено певні прогалини у цьому напрямі. Можливо це обумовлено тривалим періодом війни в нашій країні та впливом двох років пандемії, що погіршили можливості надання повноцінних знань з екології, а також недоліками освітнього процесу, які вагомо впливають на формування екологічного мислення у майбутнього молодшого медичного спеціаліста. Обнадійливим залишається впевненість у необхідності покращення екологічної компетентності. Тому необхідно в подальшому підвищувати обізнаність майбутніх медичних сестер щодо екологічної компетентності, екологічного стилю мислення, відповідального ставлення до природи, що можливо допоможе в подальшому також отримати позитивні зміни в подоланні екологічних проблем суспільства.